

V Praze
dne 27.3.2023

Oponentský posudek na habilitační práci
PHDR. STANISLAVA RUBÁŠE, PHD.

Rusko v zrcadle překladu. Kapitoly z dějin ruského sebepoznávání

Habilitační práce, tedy rukopis knihy, jež teď v nakladatelství Karolinum čeká na své vydání, se skládá ze dvou navzájem úzce propojených částí: části interpretační (s. 13-164) a Antologie (s. 165-315). Autor je renomovaným znalcem v oboru Translatologie se zaměřením na synchronní a diachronní angličtinu a ruštinu, jenž se uměleckým překladem produktivně zabývá jak v teoretické, tak i praktické rovině. Odborné veřejnosti je dobře znám zevrubným studiem Shakespeara díla, a sice z hlediska literárněvědného překladatelského. Rozsáhlá Antologie, do níž náleží překlady esejů, dopisů, rozhovorů a veršů ruských spisovatelů o umění překladu, měla vznikat v průběhu delšího časového úseku. Patří sem i nepatrný počet studentských překladů, vždy ověřených a přepracovaných autorem, jež patrně vzešly ze seminárních cvičení na Ústavu translatologie FF UK. Překladatelských kvalit antologické části není třeba speciálně zdůrazňovat – sotva bychom mohli najít osobu pro tento úkol povolanejší (zmiňme třeba, že v překladech Lomonosovových textů autor neváhá uplatňovat prvky humanistické češtiny J. A. Komenského, s. 170-172, 315).

Textový korpus neexistuje sám od sebe: vždy ho cíleně sestavuje badatel, který chce jeho pomocí něco vyložit. V našem případě rozsáhlý a členitý subkorpus, sestavený pro poetickou/stylistickou/literární a překladatelskou analýzu určitých textových útvarů, má za cíl adekvátně, tedy objektivně (doložitelně) a exhaustivně, uchopit „odraz Ruska v zrcadle překladu a interpretovat některé z jeho nejvýraznějších rysů ve světle ruských duchovních i politických dějin“ (s. 6). Tento záměr je realizován v šesti kapitolách, jež podávají přehled o specifiku překladů, zásadách a přístupech ruských překladatelů literátů 18.-20. st. Pojem „odraz Ruska“ se v úvodní části habilitačního spisu střídá s pojmem „obraz národa“: „Abstraktní obraz národa je však možné přiblížit pouze cestou výběru, intuitivním postihnutím toho nejvýmluvnějšího a nejvýznamnějšího (s. 8), „cíl – přiblížit „abstraktní obraz národa“ skrze několik jeho nejvýznamnějších i nejvýmluvnějších překladů a překladatelských úvah“ (s. 8). Tvůrčím a poněkud nečekaným způsobem je tato metafora rozvinuta v Závěru knihy, kde autor výsledky badání ilustruje pomocí známého díla výtvarného umění, tedy obrazu M. Něstěrova *Na Rusi (duše národa)* (1914-1916) (s. 159-163). Jde o zajímavé a nekonvenční řešení, díky němuž odborné pojednání najde cestu i k širší čtenářské obci. Pro čtenářský úspěch si přejme, aby Karolinum tento obrazový doplněk umístilo na přebal budoucí publikace.

ÚT FF UK je v současné době jediným vysokoškolským pracovištěm v ČR zaměřeným na oblast translologie. Ústav, na němž PhDr. Stanislav Rubáš, PhD. působí už dvě desetiletí, rozvíjí vlastní překladatelsko-tlumočnickou školu. V souvislosti se zaměřením habilitační práce je pro nás potěšující, že kniha zevrubně pojednávající o specifiku ruské překladatelské tradice vznikla na FF UK v Praze, tedy tam, kdy byl před 500. lety vykonán stěžejní východoslovanský překladatelský projekt. Mám na mysli *Bibli ruthenskou* (*Библия руска*), kterou v letech 1517-1519, patrně i ve vazbě na Kolej Všech svatých, vyložil a vydal F. Skorina. Tato nejstarší kapitola z dějin ruthenského překladu není součástí knihy, ovšem i zde, v případě Skorinova překladatelského počínu, lze spatřit stejné charakteristické rysy, vystopované autorem na podstatně novějším materiálu z 18.-20. st. Celoživotní činnost „literisty“ Skoriny je úzce náboženská, zaměřena výhradně na recepci Písma svatého a liturgických textů (neměl tedy zájem o tlumočení a šíření sekulárně pojatých humanistických děl). Jako i v případě leckterých překladatelů 18.-20. st. hovoříme o zcela nedostatečné jazykové vybavenosti a chabé překladatelské kompetenci: odbornost Skoriny v této oblasti nelze ani vzdáleně srovnávat s potenciálem Erasma Rotterdamského i Martina Luthera, kteří se ve stejné době zabývali tímtéž, tedy přípravou a zveřejněním vlastních *textus receptus*. V pražských cyrilských tiscích jednoznačně panuje církevněslovanský živel, často deklarovaný ruthenský element je sporadicky zastoupen v předmluvách. Místo pojmu *překlad*, jenž F. Skorina důsledně a s pýchou všude uvádí, by se podstatně lépe hodil výraz *redigování* a *volná úprava* církevněslovanské předlohy atd. Tedy můžeme říci, že výsledky bádání, jež se vztahují k materiálu 18.-20. st., jsou ve mnoha ohledech platné i pro podstatně větší časovou rovinu.

Kromě vědecko-heuristického, historicko-analytického významu habilitační práce je i mravně-politický rozměr. Je překvapující, kolik podstatného a věcného o Rusku – mimo jiné o současném Rusku ve vztahu k Ukrajině a dalším obětím impéria – dokáže říci překlad a jeho analýza.

Z formálního hlediska musíme upozornit na několik nesrovnalostí.

V poznámkách habilitační práce je nutno doplnit údaje k užitým internetovým zdrojům. Teď je v hranatých závorkách všude uvedeno pouze to, že se jedná o *internetový zdroj* (s. 17, 18, 47, 50, 85, 134, 152, 150, 152). Je třeba specifikovat, o co konkrétně se jedná, uvést odkaz na webovou stránku a datum nahlédnutí.

Sjednotit odkazy na Písmo svaté. Na s. 102, 136 jsou biblické knihy citované podle vydání z r. 1991 nebo 1996 (např.: *Nový zákon* 1991, s. 15 a 107), jinde v hlavním textu (s. 72, 103, 111, 118, 119,) a v poznámkách (s. 136) – odkaz na kapitolu a verš (např. na s. 103 ve tvaru: kapitola: 29, verš 11). Doporučuji aplikovat standartní způsob citace ve tvaru: Gn 1,2-2,5; Př 1,2; Jan 3,4-16 apod. Totéž v případě odkazu na Ílias v podání Gnědiče nebo Jacksona (zvlášť na s. 83-

86). Není nutno všude rozepisovat: *zpěv ... , verš ...* . Stačí (po vysvětlení v poznámce) uvádět: I:3 apod.

Pár drobných korektur na s. 133 (194 7) a s. 90 (meziřádkový odstup).

Období života spisovatele v kulatých závorkách uvádět pouze jednou u prvního výskytu tohoto údaje. Opakovaně už ne: např., na s. 26, 123, 155, 222 (Boris Pasternak), s. 9, 26, 155 (Marina Cvetajevová), s. 82, 156 (Korněj Čukovskij) apod.

Během zevrubné analýzy jednotlivých veršů autor poskytuje překlad včetně názvu básní v českém znění. Ruský originální název však chybí, což značně komplikuje život posuzovatele a hlavně čtenáře, v němž se probudí zájem pro srovnání nahlédnout do originálu. Doporučuji v kulatých závorkách doplnit tuto informaci.

V antologické části bych doporučil zároveň s překladem uvádět i originální znění (přínejmenším u veršovaných překladů). Bylo by to užitečné i z edukačního hlediska.

V rovině obsahové doporučuji specifikovat nebo se vyhnout pojmu *ruská národní literatura* (s. 6, 97). Není jasné, co se míní pod její *národním* charakterem, tedy nakolik ruská literatura 19. st. byla vskutku *národní*. Výraz *národní literatura* evokuje snahu L. Tolstého, N. Leskova a dalších o prosazení „lidového čtení“, tedy o vznik a šíření literárních děl určených pro masové, lidové čtenářstvo. Ruská literatura 19. st., jež je často označována přívlastkem *klasická*, je lukrativní a exkluzivně šlechtická věc. Šlechta co do počtu, v poměru k dalším obyvatelům naprosto zanedbatelná (nepřekračující ani jedno procento), tvoří literaturu pro šlechtice či šlechtičnu, jež „v letní zahradě svého paláce pod palmou s kanárem“ čte si o těžké ruské realitě. Tiráž módního, všeobecně známého a tedy nadmíru atraktivního bestselleru *Evžen Oněgin* nepřevyšoval 1200-2400 exemplářů (neuvěřitelně velký náklad, míněno bez nadsázky, přibližně na 100 milionový ruský národ). *Nenárodní* charakter ruské literatury lze dobře sledovat u veršovaných děl, jež jen zcela výjimečně zlidověla (srov. s lyrikou Antanase Strazdase, která v Litvě zlidověla kompletně, atd.). V tomto kontextu věta: „S Puškinem ruská literatura poprvé získala také svůj národní svéráz.“ vyznívá poněkud zavádějícím dojmem.

Doporučuji zkontrolovat důslednost v použití pojmu staroslověnština (staroslovenský) a církevněslovanština (církevněslovanský).

Závěrem je nutno konstatovat, že se jedná o vysoce kvalitní odborní publikační výstup (v oboru Translatologie), proto doporučuji habilitační práci k dalšímu řízení.

S pozdravem
doc. PhDr. Ilja Lemeškin, PhD.
ÚVES FF UK

